

varman tuntuisesti, mutta tätä ei aivan voi sanoa Tampereen filharmonisesta kuorosta, jonka miesääniin kaipasin silloin tällöin enemmän voimaa ja pyöreyttä.

Jukka Paastela

Kirjallisuus:

Einar Englund, *Sibeliuksen varjossa: Katkelmia säveltäjän elämästä*. (Suom. Riitta Kauko.) Helsinki: Otava, 1997.

MEDIAN OPIT

**Sirkku Kotilainen, Mari Hankala, Ullamaija Kivikuru (toim.),
Mediakasvatus. Edita 1999. 159 s.**

**Juha Suoranta & Mauri Ylä-Kotola, Mediakasvatus
simulaatiokulttuurissa. WSOY
2000. 213 s.**

Koska tässä yhteydessä ja tässä lehdessä on mielekästä lähestyä vain tiettyä osaa mediakasvatuksen tematiikasta, en seuraavassa ryhdy tekemään kattavaa selontekoa siitä, mitä nämä tuoreimmat kotoisin voimin aikaansaadut mediakasvatuksen kirjat sisältävät. Sen sijaan vain totean aluksi toivovani, että kirjat todella kuluisivat kasvattajien käsissä. Toivottavaa tämä on siksi, että jos ymmärrystä mediasta käytäntöinä, tuotteina, viestintänä, taloutena ja kulttuurina ei synny (aikuisissa ja nuorissa) voimme kaiken toivon heittää – niiden käsiin, joiden käsissä media nyt on (symbolisesti ja konkreettisesti). Kumpikin kirja on joka tapauksessa kelpo luettavaa ja tarjoaa tarvitseville keinoja mediaymmärryksen ja -kriittisyyden rakentamiseen itsessä ja muissa. Kotilainen et al. kerää pisteet käytännönläheisyydestä, ja onkin selvemmin opettajille suunnattu, Suoranta/Ylä-Kotola taas saavat viihdytyspisteet, vaikka tähtäävät ensinmainittua enemmän akateemisen keskustelun ruokkimiseen.

Suorannan ja Ylä-Kotolan kirjan kiinne-kohtia ovat kasvatustiede, mediatiede, kulttuurintutkimus ja filosofia. Filosofian piiristä tulee kutsumatta mieleen varhaisena esikuvana Lauri Mehtosen ja Esa Sirosen yhteinen kulttuurituotantoa analysoinut projekti Jyväskylästä 70- ja 80- luvulta. Kotilainen/Hankala/Kivikuru (kaikilla journalistin ja/tai opettajan tausta) ammentavat taas pääosin viestinnän tutkimuksen piiristä, mikä näkyy mm. siinä, että kirjassa 'mediakasvatus' katsotaan 'viestintäkasvatuksen' alaluo-

kaksi.

Kotilainen et al. omaa artikkelikokoelman ongelmat, erityisesti sen, että tekstit ovat kovin eri tasoisia ja kohteisia; kokoelma on siis sisäisesti hajanainen. Teos jakautuu yleisemmin teorisoivaan ja aluetta kartoittavaan osaan (3 ensimmäistä artikkelia, joiden tekstirunkona on Kotilaisen (ent. Tuominen) aiemmin julkaistun tutkimuksen johdanto-osa) sekä yksittäisesimerkkien kuvailuun (10 jälkimmäistä artikkelia, verkkolukutaidoista musiikkivideokurssiin).

Suoranta/Ylä-Kotola sen sijaan pyrkii peittämään kaksijakoisuutensa niin, ettei tekstejä ole jaettu kirjoittajien nimiin, ja esit-äytyy täten aidosti yhteisenä tuotoksena. Tällainen käytäntö on maailmallakin yleistynyt – artikkelikokoelmiin ja niiden heikkoon arvostukseen on ylipäättään väsyttö – ja siinä on hyvät sekä huonot puolensa. Tässä tapauksessa kirjoittajien varsin persoonallinen akateeminen ominaislaatu ja kirjoitus-tyyli erottuu paikoin niin selvästi, että lukijan ei ole vaikea päätellä kenen kynästä mikäkin kohta tai luku on lähtöisin. Toisinaan tämä tuottaa ainakin näennäisiä ristiriitoja tekstiin, kuten esipuheessa. "Kirjan teoria rakentuu suunnittelutieteen idealle – mediakasvatus on soveltavaa tutkimusta, jossa kehitellään viitekehyksiä, malleja, formuloita, skeemoja ja ehdotuksia kunkin yksilön henkilökohtaisen mediaelämyksen rakentamiseen." Ja pari riviä myöhemmin: "Kirjamme määritelmä mediakasvatuksesta painottaa sellaisen julkisuuden rakentamista, joka saattaa ihmiset yhteen keskustelemaan ja kuuntelemaan, vaihtamaan informaatiota ja lisäämään mahdollisuuksiaan iloon, rakkautteen, solidaarisuuteen ja vastarintaan."

Henkilökohtaisten mediaelämysten ja dialogisen julkisuuden, metatason suunnittelutieteen ja valtauttavan kriittisen pedagogiikan välille pingoituu jänne, jota ei olisi tarvinnut kätkeä näkyvistä. Vielä kiinnostavamman kirjasta olisi nimittäin saanut, jos erilaiset lähtökohdat laitettaisiin keskustelemaan, jopa kiistelemään keskenään sen sijasta, että ollaan kuin eroja näkemyksissä ei olikkaan.

Mediakasvatus?

Mitä mediakasvatus sitten on? Riippuu vastaajasta ja vastaajan intresseistä. Nämä formaalia kasvatusta houkuttelevat aihealueet, kuten terveyskasvatus, yrittäjyyskasvatus, teknologiakasvatus, ympäristökasvatus jne. jne., ovat hyvänä käytännön esimerkkinä professionaalisista rajankäynneistä tai aluekiistoista. Mediakasvatuksen määrittäminen 'medialukutaidoksi' (mitä Kotilainen et al. viljelee runsaasti, Suoranta/Ylä-Kotola varovaisemmin) on toiminut äidinkielen opetta-

jen retoriikkana, jolla aiheen kuuluminen omaan opetuskenttään voidaan varmistaa (tästä esimerkkinä tuore raportti *Suomi (o) saa lukea?*; ks. Opetusministeriön työryhmien muistioita 4:2000). Toisilla puolilla rajoja ovat tässä tapauksessa esimerkiksi kuvaamataidon (tai yleisemmin taideaineiden), tietotekniikan tai yhteiskunnallisten aineiden opettajat.

Kun tutkimus- ja opetusala on uudehko, kamppailut realisoituvat juuri käsitteenmäärittelyissä. Molemmissa näistäkin kirjoista lähdetään liikkeelle antamalla yksi mahdollinen systemaattinen jäsenitys mediakasvatukselle ja sen käsitteistöille. Kummankin teorisointiin ja käsitteistöön kaipaisi lisää historiallista syvyyttä, ehkä myös sitoutumista johonkin kasvatuserityyteen perinteeseen. Esimerkiksi termit *pedagogiikka* ja *didaktiikka* eivät omaa suomeksi sellaista käsittehistoriaa, jotka antaisivat niille selvän sisäisen ja kontekstuaalisen mielekkyyden kussakin käyttöyhteydessä.

Kotilainen jakaa *viestintäkasvatuksen* (johon sisältyvät *ilmaisukasvatus* ja *mediakasvatus*) kahteen osaan, *viestintäopetukseen* ja *opetusviestintään*, joka taas tarkoittaa "viestinnän käyttöä oppimistilanteessa työtapana ja välineenä sekä ohjausta median avulla esimerkiksi oppimateriaalina" (s. 33). Määritelmät jäävät varsin epäselviksi, enkä ainkaan itse näe miksi 'opetusviestinnän' tematiikka sinänsä pitäisi kytkeä viestintä- tai mediakasvatukseen.

Eräänä vaihtoehtona näille voisi amerikkalaista *curriculum* -teoriaa seuraten jakaa median roolin opetuksessa esimerkiksi suhteessa 1) oppikokemuksiin (esim. puhuttaessa digitaalisista oppimisympäristöistä), 2) oppiainekseen (esim. etsittäessä informaatiota ja elämyksiä medialähteistä), ja 3) oppitavoitteisiin (pyrittäessä esim. kehittämään 'medialukutaitoa'). Opetuksen kannalta osuvinta on huomata paitsi tämän analyttisen jaon välttämätön keinotekoisuus (todellisissa tilanteissa aspektit kietoutuvat toisiinsa), myös se, että media on kaikilla näillä tavoin aina jo osa oppilaiden formaalin kasvatuksen ulottumattomissa olevaa elämismailmaa. Koulussakaan ei tulisi unohtaa mitään näistä puolista yhden ollessa esillä. Jos internet esimerkiksi toimii informaation lähteenä eri oppitunneilla, mutta internetin luonnetta ei jäädä pohtimaan, tai jos opetusta järjestetään etä- tai monimuotoisesti verkkopohjaisessa oppimisympäristössä, mutta kyseisen opiskelumuodon eroja muihin oppikokemusten muotoihin ei jäädä opiskelijoiden kanssa tutkimaan, tällöin koulu jättää varsinaisen tehtävänsä tekemättä. Molemmat kirjat pitävätkin kiitettävästi esillä sitä, että mediakulttuurin itsensä tulisi aina olla läsnä myös tarkastelujen kohteena kouluissa.

Kenen toimesta, kenen eduksi?

Siinä missä Suoranta/Ylä-Kotolassa hahmotellaan kriittistä mediapedagogiikkaa, joka etsii ideologisia panostuksia mediailmioiden takaa ja voi tarvittaessa asettua myös luddiittiksi keinotekoisuuden ja medioitumisen tielle, Kotilainen et al. pikemminkin välttelee yhteiskunnallista näkökulmaa, ja kehoittaa kasvatuksessakin välttämään vanhentunutta, 'moralisoivaa' mediakasvatuksen perinnettä. Tämä on toki postmoderni asenne, mutta se voi olla myös perua amerikkalaisesta pragmatistisesta ja näennäisliberaalista koulutusperinteestä, jossa 'kriittinen ajattelu' tarkoittaa vain pätevää päättelyä ja kehitystyötä ymmärryskykyä. En usko, että mediakriittisyyttä tai kriittistä ajattelua voidaan rakentaa ilman sisältöjä, joihin tuota kriittisyyttä suhteutetaan. Ymmärrys mediakäytännöistä ja viestinnän tuotosten syntyävoista ei sinänsä synnytä kenessäkään 'kriittisyyttä', eikä vaadi muuta kuin instrumentaalista järjestykettä. Kotilaisen sinänsä nykyaikaisesta määritelmästä – "taitava medialukija osaa käyttää mediatekstejä eritellen, eläytyen, arvioiden ja soveltaen sekä luoden uusia versioita omien tarpeittensa mukaan hyödyksi ja huviksi" (s. 38) - jää puuttumaan sosiaaleettisen, kommunikatiivisen ja arvoraationaalisen mediakasvatuksen näkökulma, jota Suoranta/Ylä-Kotola kautta linjan herättelevät. Mediakasvatuksessa kriittisyys alkaa vasta siitä, kun 'miten?' kysymyksistä siirrytään eteenpäin, tärkeämpiin 'miksi, millä seurauksella, kenen toimesta, kenen eduksi?' -kysymyksiin.

Tematiikan syvyys ja monimutkaisuus valottuu jos ryhdytään pohtimaan vaikkapa sitä, kenen eduksi mediateknologian laajempi koulukäyttö ylipäätään on. Esimerkiksi tietokonetaitojen ja 'verkkolukutaitojen' opettamisessa on paradoksaalista se, että koulut kasvattavat näin *kuluttajia* yritysten tarpeisiin (eivät pelkästään *työntekijöitä* näille yrityksille). Koulut siis pyrkivät varmistamaan ne taidot, joita kuluttaja tarvitsee tullaakseen tiettyjen tuotteiden kuluttajaksi. Kansalaisuuteen liittyvien syvimpien perustaitojen kanssa tietokoneilla tai netillä on sitenkin vielä kovin vähän tekemistä.

Mediakasvattajien kannattaa edelleen kaivaa hyllyistään tai kirjastosta Len Mastermanin *Medioita oppimassa* (KSL, 1991; *Teaching the Media*, 1985), jonka Kotilainen et al. esittävät jo hieman pölyntyneeksi, mutta joka kattavuudessaan, kriittisyydessään ja terävyydessään kyllä pyyhkiä pölyt useimmilla uudemmilla mediaoppikirjoilla. Vaikka teos on suvereeni massaviestimiä (tv, lehdet, radio) käsitellessään, Mastermanin puutteena on teknologian nopea kehitys, joka on muuttanut mediamaismaa paikoitellen ra-

dikaalistikin.

Tätä lähihistoriamme muuttuvaa teknologista maisemaa voi hahmottaa vaikka sellaisella jaottelulla, jota Robins & Webster tarjoavat esipuheessaan teokseensa *Times of the Technoculture* (Routledge, 1999): 1) mikroelektroninen vallankumous (tietokoneet, mikropiirit, 70-luvun loppu), 2) IT -vallankumous (informaatioteknologia, 80-luku), 3) ICT -vallankumous (informaatio- ja kommunikaatioteknologia, 80-luku), 4) Internet-vallankumous (tiedon valtatie, verkostoyhteiskunta, 90-luku), ja tuoreimpana 5) kyber-vallankumous (virtuaalinen yhteiskunta/ yhteisö, kyborgien aika, 2000-luku). Mastermanin antamaa kriittistä sysäystä täytyy käyttää hyväksi, mutta soveltaen sitä uusille alueille. Kehityksen suhteen erityisen kiinnostava on Suoranta/Ylä-Kotolan hahmotelma Robins & Websterin luettelon 5) -kohdan ilmiöihin viittaavasta bioparadigman kulttuurista.

Ihmiskunta bioparadigmassa?

Suoranta/Ylä-Kotolan viimeinen luku 'Audiovisuaalisesta kulttuurista bioparadigmaan' on mukaansatempaavaa luettavaa. Kirjoittajat pyrkivät antamaan kuvan siitä prosessista, jossa verkottuvan tai konvergentin ja interaktiivisen median kautta kuljetaan kohti sensomotorista mediaa ja median sulautumista ruumiiseen, jolloin *interface* muuttuu *intrafaceksi*.

Puhe kyborgeista saattaa tuntua kauaksi eksyneeltä tai kaukaa haetulta mediakasvatuksen teoksessa, mutta uskoisin, ettei näin ole. Erilaisten koneen ja ihmisen yhteentuvien teknologisten prosessien määrä kasvaa ja laatu kehittyy niin, että aikaisemmin selviltä tuntuneet erottelut voivat menettää merkityksensä, kuten nyt jo jako perinteeseen ja uuteen mediaa on muuttumassa tarpeettomaksi. Tähän ihmisen trans- tai posthumanistiseen muovaamiseen kohdistuva into on kovassa kasvussa.*

Kotomaassamme voidaan lukea vaikka tuoreesta Yliopistolehdestä (17/2000) professori Henry Tirrin visio maailmasta 20 vuoden päästä, jolloin "biologinen ja tietotekninen koodi nivotaan jossain vaiheessa lähes saumattomasti yhteen": "Rajat reaali- ja virtuaali- ja maailman välillä tulevat katoamaan. Osa meidän todellisuudestamme on konetta. Toinen juttu on se, että ihmiset pystyvät muokkaamaan omaa olemustaan, solujen virhetoimintoja voidaan korjata nanokoneiden ja molekyyllilaskennan avulla. Geneettisistä koodista on puhuttu paljon, mutta vähemmän on ollut esillä tämä ajatus biologisten ja keinotekoisien järjestelmien yhteenliittymisestä."

Kun näissä teknologioissa on kyseessä sa-

manaikaisesti sekä ihmisen immersio koneeseen että koneen immersio ihmiseen, onko merkitystä sillä mikä näissä hybridisoitumisissa on kulloinkin ulkoista ja mikä sisäistä? Meidän merkityksenantojemme tuloksena on olemassa kulttuuria (tai ylipäätään mitään käsitteellistä), kulttuuri taas muovaa meitä ja meidän merkityksenantojamme. Teknologia on osa kulttuuria, itsemme tapaan kulttuurin tuote ja tuottaja, kokonainen muokkaavien välineiden käytäntö, jonka kohdistamme sekä kaikkeen ulkoiseen todellisuuteen että itseemme. Mediateknologia kierrättää kulttuurisia merkityksiä teknologiskäsitteellisessä avaruudessa, bioteknologia kierrättää teknologiskaanisia osia kulttuurisesti merkityksellistetyissä itsessämme. Eikä kummankaan prosessin tuloksia enää kukaan osaa laskea, arvioida tai hallita kokonaisuudessaan.

Huolestuttavinta on kuitenkin se tapa, jolla nämä älykkäiden järjestelmien ja nanoteknologioiden kehittäjät niin USAssa kuin Suomessakin puhuvat sujuvasti 'meistä' ja 'ihmisistä' jotka pystyvät muokkaamaan omaa olemustaan ja 'maailmasta kahdenkymmenen vuoden päästä'. Kuva tällaisesta ihmisten totaliteetista ('ihmiskunta'), joka yhteisenä ponnistuksenaan kehittää yhä hienompaa teknologiaa kaikkien jäsentensä yhteisen hyvän edistämiseksi, on kaikkein vanhin modernin luonnontieteen ja teknologisten sovellutusten rahantarpeen retorinen legitimaatio. Joku sen ottaa vieläkin tosissaan, valitettavasti. Todellisuuden tai tulevaisuuden kanssa kuvalla ei ole mitään tekemistä. On totta, että tietty marginaalinen joukko rahallista, sivistyksellistä, sosiaalista ja poliittista eliittiä kykenee ottamaan käyttöönsä teknologisia sovelluksia yhä kiihtyvällä vauhdilla, mutta enemmistö maailmasta elää 'reaali- ja maailmassa', jonka nurjia puolia ja karuja lakeja kapitalismin ruokkima ja kilpailua ruokkiva tekno-optimismi on lähinnä omiaan vain peittämään. Tämä pätee myös mediateknologiaan ja mediakulttuuriin, joiden saavutettavuudessa ja levinneisyydessä on tilanne esimerkiksi joissakin Afrikan maissa nyt jopa heikompi kuin aikaisemmin, kuten Kotilainen ja Kivikuru huomauttavat. Sikäli kuin kulttuuriamme leimaa lisääntyvä medioituminen myös taloudellista ja poliittista vallankäyttöä koskien, tulisi näiden pohdintojen asettua mediakasvatuksessa etusijalle. Sieltä voisi löytää katetta myös 'kriittiselle ajattelulle'.

Tuukka Tomperi

* (Kiinnostuneille: <<http://www.maxmore.com/becoming.htm>>; <<http://users.aol.com/gburch3/thext.html>>; <<http://www.transhumanism.com/>>; <<http://www.transhumanismus.de/>>; <<http://www.aleph.se/Ttrans/>>; <<http://www.extropy.com/>>)